

ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

**АРХЕОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ
2013**

Київ
2014

Засновник і видавець:

Інститут археології Національної академії наук України.

Головний редактор:

КОЗАК Денис Никодимович, доктор історичних наук, професор.

Заступник головного редактора:

БОЛТРИК Юрій Вікторович, кандидат історичних наук.

Редакційна колегія:

БУЙСЬКИХ Алла Валеріївна, доктор історичних наук;

БУНЯТЯН Катерина Петрівна, кандидат історичних наук;

ЗАЛІЗНЯК Леонід Львович, доктор історичних наук, професор;

ІВАКІН Єліб Юрійович, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор;

КРИЖИЦЬКИЙ Сергій Дмитрович, член-кореспондент НАН України, доктор архітектури, професор;

КУЛАКОВСЬКА Лариса Віталіївна, кандидат історичних наук;

МОЦЯ Олександр Петрович, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор;

ОТРОЦЕНКО Віталій Васильович, доктор історичних наук, професор;

ПОТЕХІНА Інна Дмитрівна, кандидат історичних наук;

СКОРИЙ Сергій Анатолійович, доктор історичних наук, професор;

СУПРУНЕНКО Олександр Борисович, кандидат історичних наук;

ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Ростислав Всеволодович, доктор історичних наук, професор.

*Друкується за рішенням Вченої ради Інституту археології НАН України
(протокол № 8 від 28.05.2014 р.).*

Прийом матеріалів:

Польовий комітет ІА НАН України

Адреса Польового комітету:

Україна, 04210, Київ—210, просп. Героїв Сталінграда, 12

Тел.: (38044) 418-91-37, (38044) 418-91-66

Факс: (38044) 418-33-06

E-mail: adu_kalnyk@ukr.net

Усі права застережено. Передрук можливий зі згоди
Польового комітету Інституту археології НАН України та авторів статей.

Видання побачило світ за фінансового сприяння

Полтавської археологічної експедиції

ДП «НДЦ «Охоронна археологічна служба України»

Інституту археології НАН України (начальник – О.Б. Супруненко).

Оригінал-макет підготовлений у відділі археології ранніх слов'ян
та регіональних польових досліджень

Інституту археології НАН України.

**Археологічні дослідження в Україні 2013 = Archeological Researches in
A 87 Ukraine 2013** : зб. наук. ст. / НАН України, Інститут археології; [гол. ред. Ко-
зак Д. П., ред. кол. : Буйських А. В., Бунятян К. П., Залізник Л. Л. та ін.]. – К.,
2014. – 332 с.: іл.

ISBN 978-966-02-7301-6

Збірник є щорічником, який готується до друку Польовим Комітетом Ін-
ституту археології НАН України. Містить інформаційні повідомлення про ро-
боту археологічних експедицій поточного польового сезону.

Стане в нагоді науковцям, студентам і всім, хто стежить за розвитком су-
часної української археологічної науки.

УДК 902 (477)
ББК Т4 (4 УКР) я43

тяк людини був зруйнований, а в дно могильної ями був увіткнутий наконечник списа бронебійного типу. Ще один наконечник списа був увіткнутий у заповнення повторного вкопу до могильної ями.

Поховання 525 дало доволі цікавий матеріал. При кістяку воїна-вершника були знайдені: наконечник списа бронебійного типу, великий ніж, гострильний брусок (рис. 1, 11), наконечник стріли (рис. 1, 10), обушок (рис. 1, 12). У ногах людини було покладене кінське спорядження: вудила з цвяхоподібними псаліями, стремена, чотири пряжки, збруйне кільце. Для датування даного поховання велике значення має знайдена в могилі бронзова поясна візан-

тійська пряжка «Корінф» підтипу 2 (рис. 1, 9). За матеріалами Криму подібні пряжки зустрічаються лише в поховальних комплексах другої половини VIII ст.

В інших досліджених похованнях інвентар був представлений глиняними сосудами (глекчиками, кубишкою), не чисельними прикрасами — залізними дрововими браслетами (рис. 1, 5, 6), бусами, бляшкою-нашивкою, побутово-господарськими предметами (рис. 1, 13, 14), ще одним обушком (рис. 1, 1) та бронзовим литим гудзиком (рис. 1, 2).

Знайдений в похованнях інвентар дозволяє датувати досліджені комплекси другої половиною VIII — початком IX ст.

В.С. Аксьонов

РОБОТИ НА КАТАКОМБНОМУ МОГИЛЬНИКУ БІЛЯ с. ВЕРХНІЙ САЛТІВ

Спільна експедиція Харківського історичного музею та Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна продовжувала дослідження ранньосередньовічного катакомбного могильника біля с. Верхній Салтів Вовчанського р-ну Харківської обл. За час проведення робіт була розкопана площа 113,5 м² та досліджено п'ять катакомбних поховань (115—119) та один дромос катакомби 69 (поховальну камеру досліджено у 2003 р.). Три катакомби (115—117) були розкопані на «північній» ділянці Верхньо-Салтівського IV могильника. У катакомб 118, 119 були досліджені лише поховальні камери, тому що вони стали об'єктом грабежу сучасних грабіжників.

В дромосах катакомб 115, 116, 117 були відсутні явні сліди повторного проникнення до поховальних камер, проте наявність відкинутих від входу плит кам'яних закладів та стан людських решток у поховальних камер вказують, що до камер в давнину було здійснено навмисне проникнення, котре супроводжувалось руйнацією кістяків похованих людей. Поховальна камера катакомби 118 також містила анатомічно зруйновані кістяки похованих людей. Лише у поховальній камері катакомби 119 кістяки обох небіжчиків зберегли своє анатомічне положення.

У поховальній камері катакомби 115 знайдено рештки двох дорослих людей (чоловіка та жінки). Небіжчиків супроводжували сережка (рис. 1, 1), намисто, залізна гривня, елементи одягу (гудзики, бубонці, пряжки-гудзики з мушлі), деталі поясної гарнітури (рис. 1, 3, 4), металеві деталі від взуття (пряжки, бляшки від ремінців), ніж, астрагали, підвіска-печатка (рис. 1, 2). Камера катакомби 116 містила рештки дорослого чоловіка і дитини. Поховальний інвентар поховання був представлений невеличким кухлем, черешковим ножем, трьома астрагалами, сокирою-чеканом, елементами поясної гарнітури (рис. 1, 5, 6), бронзовим дрововим браслетом, однією намистою, бляшкою-нашивкою, металевими деталями ремінців взуття (рис. 1, 7—9). В камері 117 були знайдені зруйновані кістяки чоловіка та жінки, яких супроводжували чотири черешкових ножі, тесло-мотика, сережка (рис. 1, 10), буси, деталі одягу (пряжка-гудзик з мушлі, гудзики, бубонці), елементи поясного набору (рис. 1, 11—14), прикраси ремінців взуття (рис. 1, 15, 16). Зруйновані кістяки трьох людей були відкриті в камері катакомби 118. Інвентар цієї катакомби складався з сережки (рис. 1, 18), намиста, браслету, елементів поясної гарнітури (рис. 1, 21—25), дзеркала (рис. 1,

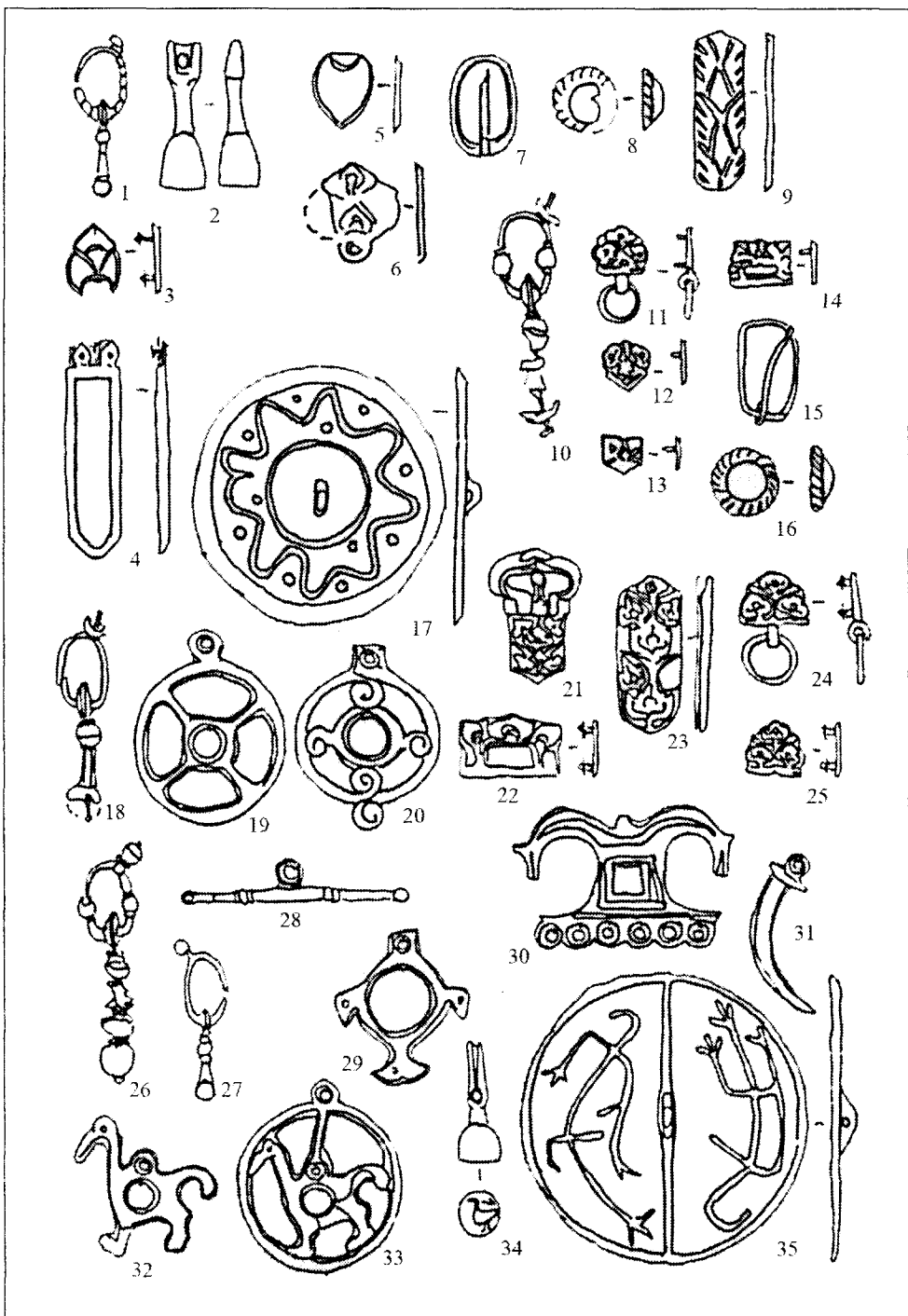

Рис. 1. Інвентар з катакомб Верхнього Салтова. 1—4 — кат. 115; 5—9 — кат. 116; 10—16 — кат. 117; 17—25 — кат. 118; 26 — кат. 119

17), металевих деталей одягу (пряжка-гудзик з мушлі, бубонці), чотирьох амулетів (рис. 1, 19, 20), металевих деталей від дерев'яних піхв шаблі), двох арабських монет, перетворених у нашивки, трьох ножів.

Поховання в камері катакомби 119 були здійснені на двох рівнях. Верхній рівень займало поховання дитини 3—4 років, яке містило дві бронзові сережки (рис. 1, 27), дві обрі-

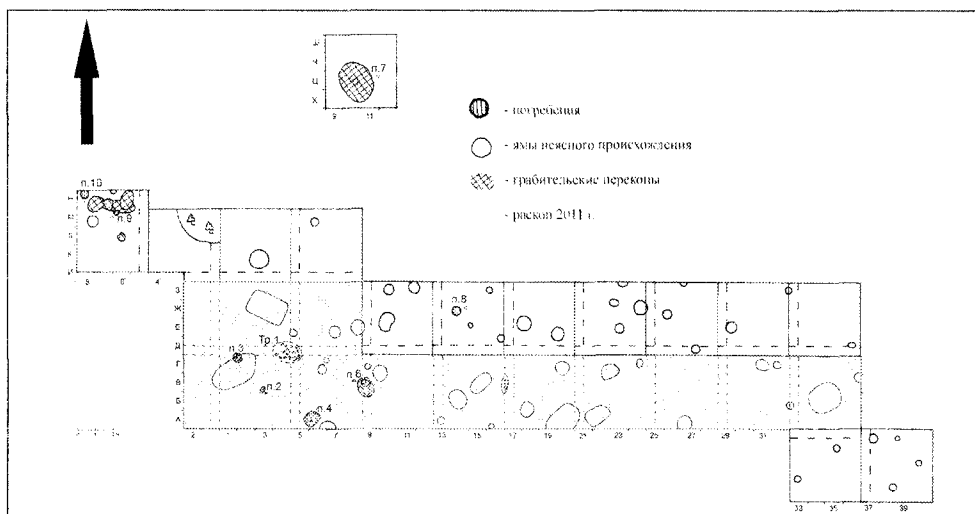
зані арабські монети перетворені на нашивки, три литих бубонця, дві великі намистини з вічками, два амулети (рис. 1, 29), десять дрібних намистин. На долівці камери розташовувався кістяк жінки. При ній були знайдені сережки (рис. 1, 26), 162 бусини, десять монет з вушками для підвішування, бронзова дротова гривня, вісім бронзових браслетів, шість бронзових та один срібний перстень, шість амулетів у ви-

гляді грифона у колі (рис. 1, 33) та два амулети з зображенням грифона (рис. 1, 32), шумляча підвіска (рис. 1, 30), каповушка (рис. 1, 28), бронзовий амулет у вигляді пазура (рис. 1, 31), підвіска-печатка з зображенням качки (рис. 1, 34), дві пряжки-гудзика з мушлі, набір з трьох ножів, 13 бубонців, штампований гудзик. По-

ряд з тілом жінки була знайдена купка з 282 намистин. Тут же лежали дзеркало (рис. 1, 35), бронзовий дрововий браслет, три гудзика-дзеркальця. У кутку камери знаходився глечик та залишки м'ясної їжі. Знайдений поховальний інвентар дозволяє датувати досліджені катакомби кінцем VIII—IX ст. н.е.

В.С. Аксёнов, А.А. Лаптев

РАБОТЫ НА САЛТОВСКОМ КРЕМАЦИОННОМ МОГИЛЬНИКЕ У с. КИЦЕВКА ХАРЬКОВСКОЙ обл.

Рис. 1. План раскопа 1 могильника у с. Кицевка.

В 2013 г. были продолжены исследования раннесредневекового (сер. VIII—IX вв.) кремационного могильника салтовской культуры, начатые в 2011 г. В первый сезон в раскопе 1 (площадью 192 м²) было исследовано 4 погребения и 1 тризна, еще 2 погребения попали в шурфы размерами 2 × 2 м каждый. В 2012 г. работы на памятнике не проводились, в результате чего активизировали свою деятельность грабители: вплотную к законсервированному раскопу ими были заложены несколько обширных шурфов. В отчетном году все работы были сосредоточены на раскопе 1, где на площади 225 м² были исследованы еще 4 погребения (7—10).

Все погребальные комплексы, исследованные в 2013 г., были кремационными, безурновыми, совершенными (там, где это удалось проследить) в округлых ямках диаметром от

0,29 до 0,5 м. Глубина погребений незначительна: 0,45—0,5 м. Лишь в одном случае (п. 10) глубина погребальной ямы составляла 0,7 м. Два погребения (7 и 8) были сильно повреждены грабителями: вплоть до полного уничтожения комплекса. Хотя определить форму и размер ямы погребения 7 было невозможно, тем не менее, в грабительском отвале было собрано большое количество мелких предметов: в основном, пережженных бус. Одновременно была установлена глубина, больше которой погребение быть не могло. В погребении 8 обширный грабительский шурф уничтожил комплекс наполовину. Просеивание отвалов позволило собрать значительное количество пережженных каменных и стеклянных (деформированных в погребальном костре) бус, а также обломков 5 сосудов: большого кувшина, трех кувшинчиков и кружки с зооморфной